

Papp Kristóf Csaba főhadnagy:

AZ OROSZ–UKRÁN HÁBORÚ ALAPVETŐ OKAI

DOI: 10.35926/HSZ.2024.3.4

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány célja, hogy bemutassa az orosz–ukrán háború kitöréséhez vezető út egyes kulcsmozzanatait, illetve elemezze Vlagyimir Putyin hatalomra kerülésének módját és vezetési stílusát. A szerző következtetéseket von le a háború kitöréséig történt eseményekből. Fontosnak tartja leszögezni azt, hogy Putyin tanácsadói, a vezérkar tagjai, illetve a hírszerzés információi is bizonyára befolyásolták az orosz vezető döntését, amely elvezetett Ukrajna megtámadásáig, azonban jelen tanulmány Putyinnak az orosz–ukrán háború kitörésében játszott szerepére, vezetési stílusára, valamint döntéseire fókuszál. Az írónak szándékában áll egy későbbi cikkben bemutatni az előbb említett tanácsadók és szervezetek munkásságának a háború kitörésére gyakorolt hatását. Terjedelmi okok miatt a tanulmány nem foglalkozik a 2022-ben kitört nyílt háborúig vezető úttal, a 2014 óta tartó konfliktus menetével, mivel ennek komplex bemutatása köteteket töltene meg. A szerző a dokumentum- és tartalomelemzés segítségével összegyűjtötte a témában a releváns hazai, illetve nemzetközi szakirodalmat, és elemezte azt. A háború jelenleg is tart, azonban a tanulmány a katonai konfliktus kezdeti, már lezárt, 2022. február 24-éig tartó szakaszát vizsgálja.

KULCSSZAVAK: orosz–ukrán háború, Oroszország, Ukrajna, ukrán nemzeti identitás, Vlagyimir Putyin

A SZERZŐRŐL:

Papp Kristóf Csaba főhadnagy, NKE-HDI doktorandusz (ORCID: 0009-0004-5606-3956; MTMT: 10094447)

„A kezdet, mielőtt még történelmi eseménnyé válna,
az ember legfőbb képessége;
politikailag az ember szabadságával azonos.”
Hannah Arendt (1951)¹

BEVEZETŐ

Az orosz–ukrán konfliktus napjaink egyik legjelentősebb fegyveres összecsapása, amely rendkívüli hatással van az európai országok biztonság- és védelempolitikájának alakulására, illetve felgyorsította az európai országok haderőinek – 1991 óta halogatott – átfegyverzését, haditechnikai korszerűsítését. A háború emellett befolyással van az emberek mindennapi életére, beleértve ebbe az infláció okozta, Európa-szerte megjelenő élelmiszerár- és nyersanyagár-emelkedést. Sőt a konfliktus jelentős negatív következményekkel járt a globális biztonsági környezetre nézve is.²

¹ Snyder 2019, 67.

² Csiki Varga et al. 2023.

A hidegháború vége óta Oroszország ukrajnai inváziója az egyik legnagyobb fenyegetést jelenti Európa országainak békéjére és biztonságára. Vlagyimir Putyin orosz elnök 2022. február 21-én bizarr és időnként zavaros beszédet tartott, amelyben az Ukrajna által Oroszország ellen – a Szovjetunió felbomlását követően – elkövetett sérelmek hosszú listáját ismertette.³ Kutatásom során lényegesnek tartottam bemutatni az említett beszéd egyes pontjait, mivel Putyin ebben több alkalommal is megkérdőjelezi az ukrán államiságot, Ukrajna eredetét, és kárhóztatja az ukrán nacionalizmust. Ezenfelül megvizsgáltam Vlagyimir Putyin hatalomra kerülésének mikéntjét, aminek során fontosnak tartottam Timothy Snyder amerikai történész – a Yale Egyetem, valamint a Bécsi Humán Tudományok Intézetében dolgozó Kelet- és Közép-Európa újkori történelmére szakosodott professzor – „örökkévalóság politikája” fogalmának ismertetését, mivel ez megfelelő támpontot adhat az elnök tevékenységének megértéséhez és kontextusba helyezéséhez.

AZ ÖRÖKKÉVALÓSÁG POLITIKÁJA ÉS PUTYIN HATALOMRA KERÜLÉSE

Putyin hivatali ideje alatt Moszkva Ukrajnával szemben olyan politikát folytatott, amely arra a feltételezésre épült, hogy az ukrán nemzeti identitás mesterséges és éppen ezért törékeny is. Putyin érvei egy külföldi ellenséget vizionáltak, akinek célja az Oroszország elleni geopolitikai harc részeként Ukrajna identitásának felhasználása. Putyin gyakran hivatkozik az Orosz Birodalom szláv, ortodox eredetére a Timothy Snyder történész által „az örökkévalóság politikájának” nevezett, változatlan történelmi lényegről szóló elképzelés formájaként.⁴

Az örökkévalóság politikája egy nemzetet helyez az áldozattá válás ciklikus történetének középpontjába. Eszerint az idő többé nem egy vonal a jövőbe, hanem egy kör, amely ismételtén visszatér ugyanazokhoz a fenyegetésekhez. Az elkerülhetetlenségben senki sem felelős, mert mindannyian tudjuk, hogy a problémák majd megoldódnak, a sorsok pedig jobb irányba fordulnak. Az örökkévalóságban senki sem felelős, mert tudjuk, hogy bármit is teszünk, az ellenség jönni fog.⁵

Az örökkévalóság politikusai azt a meggyőződést terjesztik, hogy a kormányzat nem segítheti a társadalom egészét, feladata csak a fenyegetésekkel szembeni védekezés. A haladás átadja helyét a végzetnek. Amikor az örökkévalóság politikusai hatalomra kerülnek, céljuk, hogy válságot kreáljanak, és manipulálják az ebből fakadó érzelmeket, ily módon eltereljék a figyelmet a reformok végrehajtására való képtelenségükről.

A külpolitikában az örökkévalóság politikusai lekicsinylik azon országok eredményeit, amelyek saját polgáraik számára modellnek tűnhetnek. Ezen politikusok a technológiát használják fel a politikai fikcióik közvetítésére. Azon személyek, akik az örökkévalóság felé fordulnak, minden új eseményt egy időtlen fenyegetés újabb példájának tekintenek. Ezen személyek évtizedeken vagy évszázadokon át „ugrálnak”, hogy a veszély mítoszát felépítsék. A fenyegetettség ciklusait a múltra vetítik ki, amivel egy elképzelt mintát hoznak létre, amelyet a jelenben mesterséges válságok létrehozásával valósítanak meg. Az örökkévalóságnak sajátos propagandastílusa van. Azon politikusok, akik ezt az irányt képviselik, elhallgatják a tényeket, hogy elrejtsek a valóságot.⁶

³ Gutterman 2023.

⁴ Machcewicz 2023.

⁵ Snyder 2019, 56.

⁶ Uo. 16–36

Az 1990-es és a 2000-es években a gazdasági és politikai modellek átültetésével, valamint az EU és a NATO bővítésével a gazdasági és politikai befolyás nyugatról keletre mutató irányra fókuszált. Eközben az amerikai és az európai kapitalizmus a gazdag oroszokat egy földrajz nélküli birodalomba, az offshore bankszámlák, a fedőcégek és az anonim ügyletek birodalmába csábította, ahol az orosz néptől ellopott vagyont tisztára mosták.⁷

Egy évtizeddel a Szovjetunió megszűnése után nem annyira a választások, mint inkább a fikciók tették lehetővé Vlagyimir Putyin hatalomra kerülését. A demokrácia soha nem érvényesült Oroszországban, mivel a hatalom sohasem cserélt gazdát szabad, egyenlő feltételek mellett megtartott választásokat követően. Jelcin 1991 júniusában az Oroszországi Föderáció elnöke lett egy olyan választásnak köszönhetően, amelyre akkor került sor, amikor Oroszországot még Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaságnak hívták. Így a választáson résztvevők nem a független Oroszország elnökét választották meg, mivel ekkor ilyen még nem létezett. Jelcin egyszerűen a függetlenség elnyerése után is az „új” ország elnöke maradt. A különböző háttéralkuk, kerekasztal-tárgyalások és csupán részben szabad választások hibrid kormányzati rendszert hoztak létre. Más posztkommunista államokban – nem mindben – hamarosan szabad és tisztességes elnök- és parlamenti választások következtek, azonban az Oroszországi Föderációban nem sikerült olyan referendumot tartani, amely legitimálta volna Jelcint, vagy előkészítette volna az utat utódja számára.⁸

A Jelcin körüli befolyásos és gazdag szereplők, akiket „oligarcháknak” neveztek, a demokráciát a saját javukra akarták fordítani. A szovjet gazdasági tervezés végét követően roham indult a jövedelmező iparágak és erőforrások után, és a „szabad rablás” gyorsan létrehozta a gazdagok új osztályát. A vadprivatizáció egyáltalán nem volt azonos a hagyományos értelemben vett piacgazdasággal.⁹ A piacok megkövetelik a jogállamiságot, ami a posztsovjet országok átalakulásának legnehezebb aspektusa volt. Az amerikaiak, akik a jogállamiságot magától értetődőnek tartják, azt képzelhették, hogy a piacok majd megteremtik a szükséges intézményeket, de mint kiderült, ez tévedés volt.

1999-ben Jelcin már láthatóan súlyos betegséggel küzdött, és utódot kellett találnia maga helyett. Az utódláshoz „választásokra” volt szükség, melyeket az oligarchák szemszögéből nézve irányítani kellett, és azt megfelelő eredménnyel kellett zárni. Olyan utódra volt szükség, aki lehetővé teszi, hogy Jelcin családja (mind a szokásos értelemben vett rokonai, mind az orosz értelemben vett baráti oligarchák) életben maradhassanak, és megőrizhessék vagyonukat. Az „utódlási hadművelet”,¹⁰ ahogy a kihívást a Kremlben nevezték, két szakaszból állt: első lépésként szükség volt egy olyan új ember felkutatására, aki nem volt Jelcin ismert munkatársa, ezt követően pedig szükség volt egy kreált válság létrehozására, amelyet aztán már az utód feladata lesz megoldani.¹¹

A következő elnök megtalálása érdekében Jelcin környezete közvélemény-kutatást szervezett a népszerű szórakoztatóipar kedvenc hőseiről. A győztes Otto von Stirlitz lett, egy szovjet regénysorozat hőse, amelyet számos film is feldolgozott. Közülük a leghíresebb az először 1973-ban sugárzott televíziós sorozat, *A tavasz tizenhét pillanata* volt.¹² A fiktív Stirlitz a második világháború alatt náci egyenruhába öltözött szovjet kém volt, aki a német katonai hírszerzés kémelhárító osztályán dolgozott.¹³

⁷ Uo. 101–141.

⁸ Snyder 2018.

⁹ Oroszország gazdasági átalakulása 2012.

¹⁰ Gallyamov 2023.

¹¹ Snyder 2019, 36–62.

¹² Inkei 2022.

¹³ Snyder 2019, 42.

Vlagyimir Putyint tartották a fiktív Stirlitzhez legközelebb állónak, aki KGB-s karrierje során Kelet-Németországban szolgált különböző beosztásokban. Miután az 1990-es években Szentpétervár polgármesterének asszisztenseként meggazdagodott, Putyint ismerték a Kremlben, és csapatjátékosnak tartották.¹⁴ Putyin 1998 óta Jelcin mellett dolgozott Moszkvában, a Szövetségi Biztonsági Szolgálat (a továbbiakban FSZB,¹⁵ a korábbi KGB¹⁶) vezetőjeként. Amikor 1999 augusztusában Jelcin miniszterelnökké nevezte ki, Putyin ismeretlen volt a szélesebb nyilvánosság előtt, és az emberek számára nem volt elfogadható jelölt az országos tisztségre. Ekkor a népszerűségi mutatója két százalékon állt. Ideje volt tehát egy olyan válságot generálni, amelyet látszólag meg tudott oldani.¹⁷

1999 szeptemberében több orosz városban is robbantások történtek, melyek több száz orosz állampolgár halálát okozták. Egyes helyi források azt valószínűsítették, hogy az elkövetők az FSZB tagjai voltak.¹⁸ Az orosz közvélemény egy része is hajlott akkoriban azt gondolni, hogy „országban belüli” merényletekről lehet szó, azonban a tényeket elnyomta az „igaz hazafiság”: Putyin háborút hirdetett a Délnyugat-Oroszországban található szakadár Csecsen Köztársaság ellen, amelyet felelősnek tartott a robbantások végrehajtásáért. Utóbbi 1993-ban kiáltotta ki függetlenségét, majd a katonái a végsőig harcoltak az orosz haderő ellen, sőt az 1994 és 1996 közötti – úgynevezett – első csecsen háborúban lényegében kivívták a függetlenséget. 1999-ben azonban semmilyen bizonyíték nem volt arra, hogy a csecseneknek bármi közük lett volna a robbantásokhoz.¹⁹ A második csecsen háború (1999–2009) megkezdésének köszönhetően Putyin népszerűsége 1999 novemberében elérte a 45%-ot.

Decemberben Jelcin bejelentette lemondását, és Putyint támogatta utódjaként. Az elfogult televíziós közvetítéseknek, a szavazatszámolás manipulációjának, valamint a terrorizmus és a háború légkörének köszönhetően Putyin 2000 márciusában megszerezte az elnökválasztás megnyeréséhez szükséges abszolút többséget.²⁰

Putyin 2007. március 10-én az éves müncheni biztonsági konferencián nyomatékos hangvételű beszédet tartott. Arra használta fel az összejövetelet, hogy egy olyan nyilatkozatot tegyen, amelyben végérvényesen elutasította az európai biztonsági rendet. Az orosz vezető azzal vádolta az Egyesült Államokat, hogy egypólusú világot teremtenek:²¹ „Bárhogyan is szépítjük ezt a kifejezést, végső soron egyfajta helyzetre utal, nevezetesen egy hatalmi központra, egy erőközpont, egy döntéshozatali központra. Ez egy olyan világ, amelyben egyetlen úr, egyetlen uralkodó van.”²² Putyin határozottan elutasította ezt a modellt. Az Egyesült Államok vezette balkáni és iraki katonai beavatkozásokra utalva kijelentette: „Ma az erő – a katonai erő – szinte korlátlan mértékű használatának vagyunk tanúi a nemzetközi kapcsolatokban, olyan erőnek, amely a világot az állandó konfliktusok szakadékába taszítja”. És természetesen ez rendkívül veszélyes. Azt eredményezi, hogy senki sem érzi magát biztonságban. Hangsúlyozom: senki sem érzi magát biztonságban!”²³

¹⁴ Cooke 2023.

¹⁵ Az Oroszországi Föderáció Szövetségi Biztonsági Szolgálata. Dr. Béres 2017. 84.

¹⁶ Állambiztonsági Bizottság. Lásd uo.

¹⁷ Vlagyimir Putin.

¹⁸ Evgeny 2018.

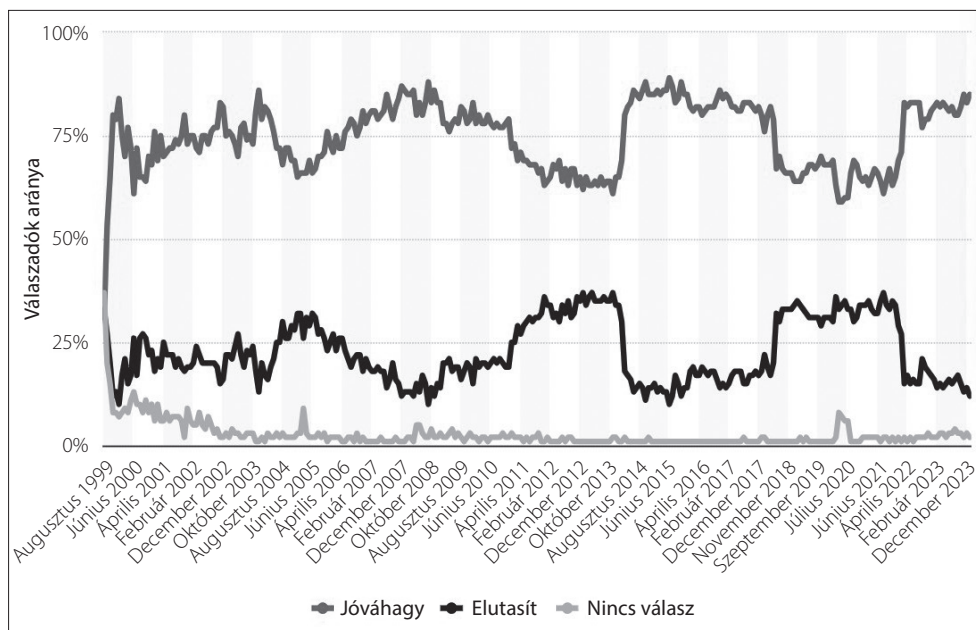
¹⁹ Dresen 1999.

²⁰ Snyder 2019, 43.

²¹ Fried–Volker 2022.

²² Carpenter 2022.

²³ Uo.

1. ábra Putyin népszerűségének változása (1999–2023)

Forrás: Statista 2023

A beszéd során Putyin kitért Oroszország és a NATO kapcsolatára is, mely során elmondta: „A NATO a határainkra helyezte a frontharcosait”, bár egyelőre „egyáltalán nem reagálunk ezekre a lépésekre”. A NATO bővítése „komoly provokációt jelent, amely csökkenti a kölcsönös bizalom szintjét. És joggal kérdezzük: ki ellen irányul ez a bővítés? És mi történt azokkal a biztosítékokkal, amelyeket nyugati partnereink a Varsói Szerződés felbomlása után tettek?”²⁴

Putyin müncheni beszéde fontos diplomáciai figyelmeztetés volt az Egyesült Államok és szövetségesei számára, melyben nyilvánvalóan megjelent, hogy a NATO térhódításával kapcsolatban Oroszország türelme rohamosan fogy. Ez volt az első kifejezett figyelmeztetés a Nyugat számára, hogy hagyjon fel bővítési tevékenységével, és tegyen biztonsági garanciákat, illetve kötelezze a NATO-t arra, hogy vonuljon vissza Oroszország határaitól.²⁵

A 2013–2014-es ukrán belpolitikai válság során a Nyugat – annak érdekében, hogy segítsen a tüntetőknek megbuktatni Ukrajna megválasztott oroszbarát elnökét – további gátat szabott az orosz kapcsolatok rendezésének, illetve fokozta a felek közötti feszültséget. A 2022-es inváziót megelőzően Kelet-Ukrajnában már nyolc éve tartott a konfliktus az ukrán kormányerők és az Oroszország által támogatott szakadárok között. 2014 februárjának vége felé ismeretlen katonai személyek, akikről később bebizonyosodott, hogy orosz katonák voltak, körülvették az Ukrajnához tartozó, többségében oroszok lakta félsziget repülőtereit. A Krimet ezután oroszbarát erők foglalták el. Az újonnan autonómmá vált terület vezetői 2014 márciusában függetlenségi nyilatkozatot adtak ki, majd ezt követően népszavazást is tartottak az Oroszországgal való egyesülésről. Az orosz választási tisztviselők szerint a szavazók 95,5%-a

²⁴ Uo.

²⁵ Transcript 2007.

támogatta az Oroszországgal való egybeolvadást (a népszavazás eredményét nemzetközileg nem ismerik el). Azóta Oroszország fenntartja ellenőrzését a Krim felett, és támogatja az oroszbarát szeparatista erőket, amelyek 2014-ben átvették az ellenőrzést a kelet-ukrajnai Donyeck és Luhanszk régiók (a Donyec-medence, általánosan elfogadott orosz megnevezés szerint Donbász) egyes részei felett is. Az Oroszország által támogatott szakadárók és az ukrán kormányerők közötti harcok folyamatosak a térségben, annak ellenére, hogy a 2014–2015-ben Minszkben megkötött megállapodások szerint a felek tűzszünetet kötöttek. A helyzet azóta folyamatosan romlott, Washington és általában a Nyugat fegyvereket küldött Ukrajnába, és katonai partnerként kezeli az országot.²⁶

VLAGYIMIR PUTYIN 2022. FEBRUÁR 21-I BESZÉDE

Vlagyimir Putyin 2022. február 21-én beszédet intézett az Oroszországi Föderáció állampolgáraihoz. Témánk szempontjából kiemelendő a donbászi régióról alkotott véleménye, melynek kapcsán elmondta: „Azok, akik az erőszak, a vérontás és a törvénytelenég útjára léptek, nem ismertek és nem ismernek más megoldást a donbászi kérdés megoldására, csak a katonait. Ebben a tekintetben szükségesnek tartom a Donyecki Népköztársaság és a Luhanszki Népköztársaság függetlenségéről és szuverenitásáról szóló régóta esedékes döntés meghozatalát, az említettek azonnali elismerését. Emiatt kérem az Oroszországi Föderáció Szövetségi Gyűlését, hogy támogassa ezt a döntést, majd az egyes köztársaságokkal karöltve ratifikálja a barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződéseket... Azoktól pedig, akik Kijevben hatalmon vannak, az ellenségeskedések azonnali beszüntetését követeljük. Ellenkező esetben a vérontás esetleges folytatásáért teljes mértékben minden felelősség az Ukrajna területén uralkodó rezsim lelkiismeretét terheli. A ma meghozott döntések bejelentésével bízom Oroszország polgárainak támogatásában. Az ország erejében.”²⁷

Putyin ezen beszéde során szóba hozta Ukrajna NATO-tagságát is, melynek vonatkozásában kijelentette: „Ha Ukrajna csatlakozna a NATO-hoz, az közvetlen fenyegetést jelentene Oroszország biztonságára nézve.”²⁸

Az ukrán nacionalizmus tekintetében fontos azt is hangsúlyozni, hogy Putyin megkérdőjelezte Ukrajna létezését, államiségát is: „A modern Ukrajnát teljes egészében Oroszország hozta létre, pontosabban a bolsevik, kommunista Oroszország. Ez a folyamat közvetlenül az 1917-es forradalom után kezdődött... A bolsevik politika eredményeként létrejött Szovjet-Ukrajna, amelyet még ma is joggal nevezhetünk Vlagyimir Iljics Lenin Ukrajnájának. Ő a szerzője és építészte az országnak. Ezt teljes mértékben megerősítik az archív dokumentumok.”²⁹ Putyin többek között kijelentette: „Ukrajnában soha nem volt hagyománya a valódi államiségnek.”³⁰

Az orosz elnök 2022. február 21-i beszédében kitért a Szovjetunió felbomlására is. „Oroszország kötelezettséget vállalt a teljes szovjet adósság visszafizetésére, cserébe, hogy az újonnan függetlenné vált államok lemondanak külföldi vagyonuk egy részéről. Ukrajnával 1994-ben megszülettek a megállapodások, azonban ezeket Ukrajna nem ratifikálta... Az első lépésektől kezdve úgy kezdték felépíteni az államiségüket, hogy megtagadták mindazt, ami

²⁶ Walker 2023.

²⁷ Janowski et al. 2022.

²⁸ Uo.

²⁹ Huszák 2022.

³⁰ Janowski et al. 2022.

összeköti a két országot. Megpróbálták elferdíteni emberek millióinak, egész nemzedékek Ukrajnában élő generációinak tudatát, történelmi emlékezetét.”³¹

Putyin sérelemként rótta fel, hogy 2008-ban a NATO belengette az ukrán és a grúz tagság ígéretét is,³² melyről elmondta, hogy „a Szövetség számos tagállama még mindig nagyon szkeptikusan áll Ukrajna NATO-csatlakozásához. Ugyanakkor néhány európai fővárosból jelezték részünkre, hogy miért aggódunk emiatt, hiszen ez a folyamat nem fog holnap megtörténni. Nos, mi azt válaszoljuk, ha nem holnap, akkor holnapután. Mit változtat ez történelmi távlatban? Alapvetően semmit. Sőt, ismerjük az amerikai vezetés álláspontját és szavait, miszerint a kelet-ukrajnai ellenségeskedések nem zárják ki, hogy ez az ország csatlakozzon a NATO-hoz, amennyiben képes megfelelni a Szövetség kritériumainak. Ugyanakkor újra és újra arról próbálnak meggyőzni minket, hogy a NATO egy békeszerető és tisztán védelmi szövetség, mondván, hogy Oroszországot nem fenyegeti semmilyen veszély. De mi tudjuk ezen szavak valódi jelentését.”³³

Az orosz elnök kitért az Oroszországot fenyegető veszélyekre is. „Világosan megértjük, hogy egy ilyen forgatókönyv esetén az Oroszországot érő katonai fenyegetések szintje drámaian emelkedne. Különös figyelmet fordítok arra, hogy az országunk elleni váratlan csapás veszélye a sokszorosára nőne. Hadd magyarázzam el, hogy az amerikai stratégiai tervezési dokumentumok lehetőséget adnak megelőző csapás végrehajtására az ellenséges rakétarendszerek ellen is. A NATO-dokumentumokban hazánkat hivatalosan és közvetlenül is az észak-atlanti biztonságot fenyegető legfőbb kihívásnak nyilvánítják. Ukrajna szolgál majd a csapás előretolt ugródeszkájaként. Ha elődeink hallottak volna erről, valószínűleg egyszerűen nem hitték volna el ezt. És mi sem akarjuk elhinni, de igaz.”³⁴

A szankciókkal kapcsolatban elmondta, hogy „megint zsarolni próbálnak minket. Ismét szankciókkal fenyegetnek, amelyeket egyébként is bevezetnének Oroszország szuverenitásának és fegyveres erejének növekedése miatt. Függetlenül az ukránai helyzettől, mindig találunk vagy kitalálunk majd egy újabb ürügyet a szankciós csomagok bevezetésére. Egyetlen cél van, Oroszország fejlődésének megfékezése, és ezt meg is fogják tenni, ahogyan korábban is megtették, formális ürügy nélkül is. Világosan és egyenesen ki akarom mondani, hogy a jelenlegi helyzetben, amikor az Egyesült Államok és a NATO az alapvető kérdésekről folytatott egyenlő párbeszédre vonatkozó javaslatainkat valójában megválaszolatlanul hagyja, az országunkat fenyegető veszély szintje jelentősen növekszik, emiatt Oroszországnak minden joga megvan arra, hogy megtorló intézkedéseket tegyen saját biztonságának garantálása érdekében. Pontosan ezt fogjuk tenni.”³⁵

Ezen beszédet követően 2022. február 24-én hajnalban az Oroszországi Föderáció megindította az általa „különleges katonai műveletnek” aposztrofált háborúját Ukrajna ellen.

Bár az orosz elnök által felemlített sérelmek között szerepelt a NATO bővítésével és a hidegháború utáni európai biztonsági architektúra szerkezetével kapcsolatos, egy ideje már dúló vita is, a beszéd középpontjában mégis egy sokkal alapvetőbb kérdés állt: maga az ukrán identitás és államiság legitimitásának kétségbe vonása. A beszédben Putyin régóta hangoztatott világnézetét tükrözte, hangsúlyozta a keleti szlávok – oroszok, ukránok és fehéroroszkok, akik mindannyian a középkori Kijevi Rusz közösségére vezetik vissza eredetüket – mélyen gyökerező egységét, illetve azt sugallta, hogy Oroszország, Ukrajna és Fehéroroszország

³¹ Uo.

³² Jójárt 2022.

³³ Janowski et al. 2022.

³⁴ Uo.

³⁵ Uo.

modern államainak ma és a jövőben is közösséget kell vállalniuk egymással, és együtt kell fejlődniük. Ennek a nézőpontnak a velejárója az az állítás, hogy az eltérő ukrán és fehérorosz identitás külföldi manipuláció eredménye, és ma a Nyugat Oroszország birodalmi riválisainak nyomdokaiba lépve Ukrajnát egy „oroszellenes projekt” részeként használja fel.³⁶

AZ UKRÁN NEMZETI IDENTITÁS ALAPJAI

Putyin és az orosz elit rendkívül fontosnak tartotta az orosz–ukrán egység eszméjének előtérbe helyezését, ami segíthet megmagyarázni a 2022 óta Ukrajnában zajló konfliktus eredetét. Az egység utáni vágy magyarázatként szolgálhat arra, hogy Moszkva miért volt hajlandó a határai mentén megkockáztatni egy nagyszabású háborút, úgy, hogy sem Ukrajna, sem pedig a NATO nem jelentett katonai fenyegetést számára. Valószínűsíthetően Moszkva ambíciói túlmutatnak az ukrán NATO-tagság megakadályozásán, és Oroszország egy grandiózusabb törekvést fogalmazott meg elérendő célként: Ukrajna teljes politikai, katonai és gazdasági uralmát.³⁷

Az orosz vezetés számára úgy tűnhetett, hogy az Ukrajna keleti részén élő állampolgárok zöme az Oroszországhoz fűződő közös kulturális, nyelvi, vallási és egyéb kapcsolatokból kifolyólag elfogadná az orosz befolyási övezetbe történő visszaintegrálódás valamilyen formáját. Az orosz–ukrán háború kitörése előtti ukrán közvélemény-kutatások³⁸ viszont azt mutatták ki, hogy az ukránok nagy számban hajlandóak lennének fegyvert ragadni azért, hogy megvédjék országukat egy esetleges orosz invázió során. Moszkva stratégiáját az orosz–ukrán határon átnyúló sokoldalú kapcsolatok fennmaradására alapozta, azonban, mint az később kiderült, tévedett e tekintetben.

A 2022. februári ukrán KIIS közvélemény-kutatás egyik kérdése az volt, hogy „ha egy Oroszország általi fegyveres beavatkozásra kerülne sor az Ön városában vagy falujában, Ön tenne-e valamilyen intézkedést, és ha igen, milyeneket?” Az alábbi táblázatban tüntetem fel a kutatás eredményét.

1. táblázat Közvélemény-kutatás az ukránok körében

Általánosságban a felmérés eredményei azt mutatják, hogy az ukránok ellenállnának az orosz intervenciónak. 2021 decembere óta annak ellenére, hogy Oroszország folyamatosan eskalálja a helyzetet, az ukránok ellenállási hajlandósága fokozatosan növekedett: 33,3%-ról 37,3%-ra nőtt a fegyveres ellenállásra való készség. Elmondható, hogy 2022 februárjában az ukránok 57,5%-a kész volt valamilyen módon ellenállni, szemben a 2021. decemberi 50,2%-kal.

Forrás: KIIS közvélemény-kutatás 2022

%	Ukrajna teljes területe		Nyugat		Közép		Dél		Kelet	
	12. 21.	02. 22.	12. 21.	02. 22.	12. 21.	02. 22.	12. 21.	02. 22.	12. 21.	02. 22.
Ellenáll	50,2	57,5	60,5	72,2	52,2	62,9	43,0	48,4	37,2	30,5
Fegyvert ragad az ellenálláshoz	33,3	37,3	39,7	44,8	33,7	42,2	29,7	32,6	25,6	17,8

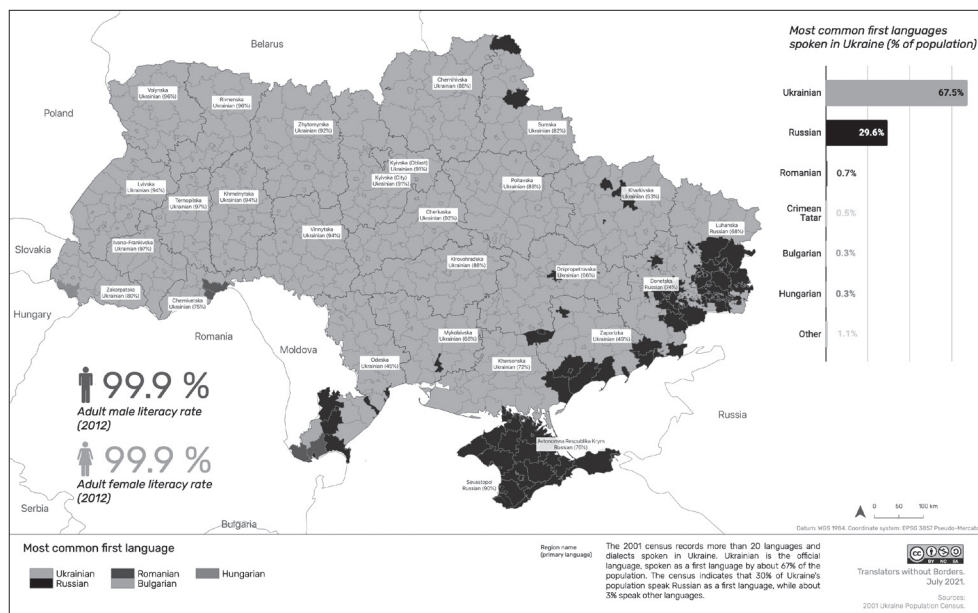
³⁶ Mankoff 2022.

³⁷ Wright et al. 2023.

³⁸ KIIS közvélemény-kutatás 2022.

%	Ukrajna teljes területe		Nyugat		Közép		Dél		Kelet	
	12. 21.	02. 22.	12. 21.	02. 22.	12. 21.	02. 22.	12. 21.	02. 22.	12. 21.	02. 22.
Civil összefogás segítségével ellenáll (demonstrációk, tüntetések, bojkott, civil ellenállás)	21,7	25,0	28,6	31,2	22,5	26,9	15,8	20,2	16,8	16,1
Ukrajna biztonságosabb régiójába utazik	14,8	12,4	8,8	5,7	14,0	12,1	16,7	15,8	25,6	20,2
Külföldre megy	9,3	7,5	9,6	6,9	8,7	6,0	10,1	7,4	9,1	12,6
Nem csinál semmit	18,6	17,9	14,4	11,6	17,8	14,8	22,1	21,0	22,7	32,8
Nem tudja	12,1	7,6	10,9	6,6	13,7	7,0	12,1	9,4	10,7	7,9
Nem adott választ	1,1	1,2	0,8	0,5	0,7	0,8	1,7	2,3	2,2	1,9

Oroszország háborúja nem kis részben azért akadt el, mert az ukrán identitással kapcsolatos számítás drámaian tévesnek bizonyult. Az elmúlt három évtizedben az ukrán polgári identitás jelentősen megszilárdult, különösen a 2014-es „méltóság forradalma”, a Krím félsziget orosz annektálása és a donbászi beavatkozás óta eltelt időszakban. Ez az újonnan kialakult ukrán polgári nemzet nemcsak az ország nyugati részén élő, ukránul beszélő személyeket foglalja magában, hanem az orosz nyelvű, de egyre inkább kétnyelvűvé váló keleti részen élők nagy részét is.³⁹

2. ábra *Ukrajna nyelvi megosztottsága*

Forrás: *Guilherme 2021*

³⁹ Popson, [é. n.]

Egy generáció nőtt fel a független Ukrajnában, amely minden hibája ellenére fenntartotta az általa kiépített szilárd demokráciát, és egyre inkább európai szemléletűvé vált (nem kis részben Oroszország agresszív beavatkozásának köszönhetően), miközben Putyin Oroszországa továbbra is kvázi birodalmi, nagyhatalmi vízióira támaszkodott. Csökkentette az orosz vonzás hatékonyságát az is, hogy az Oroszországi Föderáció Putyin uralma alatt egyre inkább egy kemény, minden más véleményt eltipró autoriter álamná vált. Ha valami, akkor a jelenlegi háború még inkább egyesítette a különböző régiók eltérő nyelvi és vallási háttérrel rendelkező ukrán állampolgárait, miközben megerősítette az ukrán és az orosz identitás közötti megosztottságot. Az ukránok szerint az államukat fenyegető egzisztenciális veszélyre az összetartás a megfelelő válasz. Putyin háborúja, amelyet annak ürügyén indított el, hogy „megszabadítsa” Ukrajnát Zelenszkijtől és a megválasztott vezetőitől, nem szétválasztotta, hanem inkább összehozta az embereket, hogy fegyvert ragadjanak, pénzt adományozzanak, vagy önkéntesként hazájukat szolgálják az oroszok ellen vívott harc során. Ezen cselekmények még azokat az ukránokat is Oroszország ellen fordították, akik korábban Moszkvával szimpatizáltak.⁴⁰

Putyin feltételezése az volt, hogy a lakosság jelentős része örömmel fogadná az orosz inváziót. Ehelyett Ukrajna hadereje – igaz, komoly nyugati segítséggel – feltartóztatta az orosz páncélos ékeket Kijev és Harkiv előtt. Kijev vészhelyzeti tervének szerves része volt az ukrán gazdaság és a kormány működésének fenntartása, amire hónapokkal a támadások előtt már felkészültek.⁴¹

ÚT A HÁBORÚIG

Az Oroszországi Föderáció 2022. február 24-én indította meg offenzíváját Ukrajna ellen. A támadás, amelynek fő célja egy gyors „rezsimváltás” volt, villámháborúnak indult, mára azonban már elhúzódó anyagcsatává, egyfajta felőrléssé vált, amely nemcsak a két hadviselő fél, hanem az úgynevezett globális Nyugat, illetve Moszkva és támogatói (Irán, Észak-Korea, Kínai Népköztársaság) között zajlik. Oroszország mint a status quo megkérdőjelezője agresszorként lépett fel Ukrajna ellen, aminek következtében az orosz–ukrán háború egy poszthegeemoniális konfliktussá eszkalálódott. Ez azonban nem napjainkban kezdődött, hanem a 2013-as és 2014-es események új szakaszba lépéseként is értelmezhető.⁴²

2014-től az Európai Unió és az Egyesült Államok egyre több szankcióval sújtotta Oroszországot a Donyec-medencében kialakult konfliktus miatt. Ezek a megkötések elkezdtek megfojtani Oroszország gazdaságát.⁴³ A NATO 2016-ban az orosz határok mentén fekvő tagállamok félelmére reagálva megerősítette katonai képességeit Észtországban, Lettországon, Litvániában, Lengyelországban és Romániában. A NATO előretolt többnemzeti harccsoportok létrehozásával erősítette a jelenlétét ezen országokban, valamint Bulgáriában, Magyarországon, Szlovákiában is. Emellett a szövetséges országok több hajót, repülőgépet, illetve szárazföldi erőket is küldtek a NATO keleti szárnyára, többek között a Balti-tengerre, valamint a Fekete-tengerre. Ezek az intézkedések a tagállamok elszántságát és készségét bizonyítják a Szövetség területének és lakosságának védelme érdekében. A NATO keleti szárnyának megerősítése az elrettentés egyik kulcsfontosságú részét képezi, amelyet az

⁴⁰ Debattista 2023.

⁴¹ Mankoff 2022.

⁴² Kemény 2022.

⁴³ Lyngaas 2023.

elmúlt években az euroatlanti térség új biztonsági realitásának megerősítése érdekében valósítottak meg a tagállamok.⁴⁴

A Krím 2014-es illegális és jogellenes orosz annektálása, majd Ukrajna 2022-es teljes körű inváziója alapvetően megváltoztatta az európai biztonsági környezetet, melyre válaszul a NATO megerősítette a szövetségesek védelmére irányuló felkészültségét.⁴⁵ A szövetséges erők előretolt jelenléte arányos, átlátható és összhangban van a tagállamok nemzetközi kötelezettségvállalásaival.⁴⁶ Ezen irány a tagországok jelentős elkötelezettségét jelenti a Szövetség irányába, valamint kézzelfogható emlékeztetője a NATO 5. cikkelyének betartására, mely kimondja, hogy az egyik NATO-állam elleni támadás az összes szövetséges elleni támadásnak minősül.⁴⁷

Az Egyesült Államok 2019-ben kilépett a közepes hatótávolságú nukleáris erők szerződéséből (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty, INF), miután Oroszországot a szerződés be nem tartásával vádolta meg. A kilépés elvileg lehetővé teszi az Egyesült Államok számára, hogy nukleáris eszközöket telepítsen Közép- és Kelet-Európába, valamint az ázsiai orosz periféria környékére.⁴⁸

A romló biztonsági környezettel szembesülve Putyin 2022 februárjában egy teljes körű inváziót kockáztatott meg azzal számolva, hogy a Nyugat túlságosan megosztott és zavart ahhoz, hogy reagáljon a kialakult helyzetre. Azonban a hadművelet kezdetekor a nagyjából 190 000 fősre becsült orosz haderő nem rendelkezett elegendő létszámmal ahhoz, hogy egy tartós katonai megszállást hajtson végre, különösen egy nyugati támogatással fenntartott ellenállással szemben.⁴⁹ A Kijev, Harkiv és Odessza elfoglalását célzó támadások kudarca súlyos – nem csak katonai – veszteségeket okozott Moszkva számára, ami arra kényszerítette az Oroszországi Föderáció vezetését, hogy lerövidítse az arcvonalat és egy régióra, a Donbászra fókuszáljon.⁵⁰

Az amerikai és uniós szankciók keményen sújtották Oroszországot, kezdetben elvágták bankszektorának nagy részét a dollár által dominált pénzügyi rendszerhez való hozzáféréstől. Miközben a közvélemény-kutatásokban a háború növelte Putyin népszerűségét,⁵¹ egyúttal megindította a képzett oroszok – főleg az értelmiség – tömeges elvándorlását és az országon belüli – már-már sztálini időkét idéző – szigorítások alkalmazását.⁵²

ÖSSZEGZÉS

Putyin 2022. február 21-i, valamint az azt követő 2022. február 24-i beszéde, amelyben bejelentette az orosz „különleges katonai művelet” kezdetét, gyakorlatilag tagadta az önálló ukrán identitás gondolatát és az ukrán állam legitimitását.⁵³ Azt feltételezte, hogy Ukrajna számos polgára továbbra is elkötelezett az „összorosz”⁵⁴ nemzet eszméje mellett, illetve, hogy Ukrajna csak a „banderista” vezetői és a külföldi hatalmak manipulációja miatt fordult el

⁴⁴ Warsaw Summit Communiqué 2016.

⁴⁵ Jójárt 2022.

⁴⁶ Madrid Summit Declaration 2022.

⁴⁷ NATO's military presence in the east of the Alliance 2023.

⁴⁸ Bugos 2019.

⁴⁹ Russia-Ukraine Tensions... 2022.

⁵⁰ Golts 2023.

⁵¹ Poll Shows Putin Ratings Climb 2022.

⁵² Dotto 2022.

⁵³ Osborn–Nikolskaya 2022.

⁵⁴ Marin 2021.

Oroszországtól. Az ukrán ellenállás viszont – az előzetes közvélemény-kutatások alapján – garantálható volt. Zelenszkij ígérete, miszerint a megszállók „az arcunkat fogják látni, nem a hátunkat”, valójában felhívás volt az ellenállásra.⁵⁵

Az orosz vezetés célja eleinte az volt, hogy megállítsa Ukrajna Európa felé való sodródását. A jelenlegi válság azonban túlmutat Ukrajna NATO-hoz, EU-hoz, valamint a Nyugathoz fűződő viszonyának kérdéskörén, mivel Putyin érdeke egy nagyobb politikai cél elérése. Konkrétan annak megvalósítása, hogy Ukrajna újra Oroszország része legyen – annak ellenére, hogy ezért az Oroszországi Föderáció hatalmas árat fizet.⁵⁶

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Az Észak-Atlanti Szerződés. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=hu (Letöltés időpontja: 2024. 01. 01.)
- Bugayova, Nataliya: The High Price of Losing Ukraine: Part 2 — The Military Threat and Beyond. Institute for the Study of War, 2023. 12. 22. <https://www.understandingwar.org/backgrounder/high-price-losing-ukraine-part-2-%E2%80%94-military-threat-and-beyond> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 15.)
- Bugos, Shannon: U.S. Completes INF Treaty Withdrawal. Arms Control Association, 2019. 09. <https://www.armscontrol.org/act/2019-09/news/us-completes-inf-treaty-withdrawal> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 05.)
- Carpenter, Ted Galen: Did Putin’s 2007 Munich Speech Predict the Ukraine Crisis? CATO Institute, 2022. 01. 24. <https://www.cato.org/commentary/did-putins-2007-munich-speech-predict-ukraine-crisis#> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 10.)
- Cooke, Thea: Has Vladimir Putin Always Been Corrupt? And Does it Matter? Wilson Center. <https://www.wilsoncenter.org/publication/has-vladimir-putin-always-been-corrupt-and-does-it-matter> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 30.)
- Csiki Varga Tamás et al.: Az orosz–ukrán háború első évének tanulságai. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, Elemzések, 2023/3. https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2023_3.pdf (Letöltés időpontja: 2023. 11. 10.)
- Deák András György: Az Oroszország elleni szankciók első éve és kitekintés 2023-ra. Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, Elemzések, 2023/5. https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2023_5.pdf (Letöltés időpontja: 2024. 01. 15.)
- Debattista, André P.: Ukraine as a Locus of Identity: Why History and Culture Matter. Wilfried Martens Centre for European Studies, 2023. 12. 19. <https://www.martenscentre.eu/publication/ukraine-as-a-locus-of-identity-why-history-and-culture-matter/> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 04.)
- Dotto, Carlotta: Putin’s war has triggered an exodus out of Russia – but the escape options are shrinking. CNN, 2022. 03. 30. <https://edition.cnn.com/2022/03/30/europe/russia-ukraine-brain-drain-graphics-intl-cmd/index.html> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 15.)
- Do you approve of the activities of Vladimir Putin as the president (prime minister) of Russia? Statista Research Department, 2024. 02. 21. <https://www.statista.com/statistics/896181/putin-approval-rating-russia/> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 30.)
- Dr. Béres János: Külföldi Nemzetbiztonsági Szolgálatok. HM Zrínyi Kft., 2017. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/kiadvanyok/05_Kulfoldi_nb.pdf (Letöltés ideje: 2024. 03. 14.)

⁵⁵ We’ll Defend Ourselves... 2022.

⁵⁶ Bugayova 2023.

- Dresen, F. Joseph: Foiled Attack or Failed Exercise? A Look at Ryazan 1999. Kennan Institute. <https://www.wilsoncenter.org/publication/foiled-attack-or-failed-exercise-look-ryazan-1999> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 30.)
- Evgeny, Filatov: Russian Apartment Bombings: The Story of Ryazan Sugar. Medium, 2018. 10. 28. <https://evfilatov.medium.com/russian-apartment-bombings-the-story-of-ryazan-sugar-200f08110f04> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 12.)
- Fried, Daniel – Volker, Kurt: The Speech In Which Putin Told Us Who He Was, Politico, 2022. 02. 18. <https://www.politico.com/news/magazine/2022/02/18/putin-speech-wake-up-call-post-cold-war-order-liberal-2007-00009918> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 10.)
- Gallyamov, Abbas: Operation “Successor”. Russia Post, 2023. 10. 13. https://russiapost.info/politics/operation_successor (Letöltés időpontja: 2023. 12. 30.)
- Golts, Alexander: Russia’s Military Failures in Ukraine: Causes and Consequences. Stockholm Centre for Eastern European Studies, 2023. 03. 03. <https://sceeus.se/en/publications/russias-military-failures-in-ukraine-causes-and-consequences/> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 07.)
- Guilherme: Ukraine Language Map. Translators Without Borders. <https://translatorswithoutborders.org/wp-content/uploads/2021/07/Ukraine-Language-Map.png> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 03.)
- Gutterman, Steve: What To Watch For In Putin’s February 21 Address, Radio Free Europe Radio Liberty, 2023. 02. 20. <https://www.rferl.org/a/russia-putin-speech-state-nation-ukraine-war/32280035.html> (Letöltés időpontja: 2023. 11. 10.)
- Huszák Dániel: 3 ok, amiért Putyin egész Ukrajna lerohanását fontolgatja. Portfolio, 2022. 02. 22. <https://www.portfolio.hu/global/20220222/3-ok-amiert-putyin-egesz-ukrajna-lerohanas-at-fontol-gatja-528089> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 30.)
- Inkei Bence: Stirlitz nem szűnő kultusza még Putyinnak is ihletet adott. 24.hu, 2022. 05. 22. <https://24.hu/kultura/2022/05/22/a-tavasz-tizenhet-pillanata-sorozat-szovjetunio-kgb-julian-szemjonov/> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 30.)
- Interactive Map: Russia’s Invasion of Ukraine. Institute for the Study of War. <https://www.understandingwar.org/interactive-map-russias-invasion-ukraine> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 07.)
- Janowski, Tomasz et al.: Extracts from Putin’s speech on Ukraine. Reuters, 2022. 02. 21. <https://www.reuters.com/world/europe/extracts-putins-speech-ukraine-2022-02-21/> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 03.)
- Jójárt Krisztián: A Moszkva által követelt biztonsági garanciákról. Stratégiai Védelmi Kutató-intézet, Elemzések, 2022/1. https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2022_1.pdf (Letöltés időpontja: 2024. 01. 03.)
- Jójárt Krisztián: Út a háborúba – A 2022-es orosz–ukrán háború diplomáciai és katonai előzményei. Nemzet és Biztonság, 15. évf. 2022/4. DOI: 10.32576/nb.2022.4.4 (Letöltés időpontja: 2024. 01. 01.)
- Kemény János: Orosz–ukrán háború kezdeti megfigyelések. Honvédségi Szemle, 150. évf. 2022/5. DOI: 10.35926/HSZ.2022.5.2 (Letöltés időpontja: 2024. 01. 03.)
- KIIS közvélemény-kutatás (2022): Readiness To Resist Russian Interventionists Grows In Ukraine: Results Of A Telephone Survey Conducted on February 5–13, 2022. Kyiv International Institute Of Sociology, 2022. 02. 15. <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1099&page=1> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 03.)
- Lyngaas, Rachel: Sanctions and Russia’s War: Limiting Putin’s Capabilities. U.S. Department of Treasury, 2023. 12. 14. <https://home.treasury.gov/news/featured-stories/sanctions-and-russias-war-limiting-putins-capabilities> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 01.)
- Machcewicz, Paweł: Inevitability and Eternity. Inference, <https://inference-review.com/article/inevitability-and-eternity> (Letöltés időpontja: 2023. 11. 10.)

- Madrid Summit Declaration. 2022. 06. 29. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm (Letöltés időpontja: 2024. 01. 01.)
- Mankoff, Jeffrey: Russia's War in Ukraine: Identity, History, and Conflict. Center for Strategic and International Studies (CSIS), 2022, 1. <https://www.jstor.org/stable/resrep40567> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 03.)
- Marin, Anaïs: Myths and misconceptions in the debate on Russia. Chatham House Report, 2021. 05. 13. <https://www.chathamhouse.org/2021/05/myths-and-misconceptions-debate-russia/myth-11-peoples-ukraine-belarus-and-russia-are-one> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 15.)
- NATO's military presence in the east of the Alliance. 2023. 12. 08. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm (Letöltés időpontja: 2023. 12. 30.)
- Oroszország gazdasági átalakulása. Nemzeti Köznevelési Portál, 2012. https://nat2012.nkp.hu/tankonyv/foldrajz_10/lecke_04_011 (Letöltés időpontja: 2023. 12. 30.)
- Osborn, Andrew – Nikolskaya, Polina: Russia's Putin authorises 'special military operation' against Ukraine. Reuters, 2022. 02. 24. <https://www.reuters.com/world/europe/russias-putin-authorises-military-operations-donbass-domestic-media-2022-02-24/> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 15.)
- Poll Shows Putin Ratings Climb Among Russians Since Ukraine Invasion. Radio Free Europe Radio Liberty, 2022. 04. 01. <https://www.rferl.org/a/putin-poll-ratings-climb/31781913.html> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 07.)
- Popson, Nancy: Ukrainian National Identity: The "Other Ukraine". Kennan Institute. [é. n.] <https://www.wilsoncenter.org/publication/ukrainian-national-identity-the-other-ukraine> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 15.)
- Russia-Ukraine Tensions Citing U.S. Intelligence, Biden Says Putin Has Decided to Invade Ukraine. The New York Times, 2022. 02. 18. <https://www.nytimes.com/live/2022/02/18/world/russia-ukraine-biden-putin> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 07.)
- Snyder, Timothy: A szabadság felszámolása. 21. Század Kiadó, Budapest, 2019.
- Snyder, Timothy: Vladimir Putin's politics of eternity. The Guardian, 2018. 03. 16. <https://www.theguardian.com/news/2018/mar/16/vladimir-putin-russia-politics-of-eternity-timothy-snyder> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 30.)
- Transcript: 2007 Putin Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy. Johnson's Russia List, 2007. 03. 10. <https://russialist.org/transcript-putin-speech-and-the-following-discussion-at-the-munich-conference-on-security-policy/> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 11.)
- Vladimir Putin. Britannica. <https://www.britannica.com/biography/Vladimir-Putin> (Letöltés időpontja: 2023. 12. 30.)
- Walker, Nigel: Conflict in Ukraine: A timeline (2014 – eve of 2022 invasion). House of Commons Library, 2023. 08. 22. <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9476/CBP-9476.pdf> (Letöltés időpontja: 2024. 02. 11.)
- Warsaw Summit Communiqué, 2016. 07. 09. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm (Letöltés időpontja: 2024. 01. 01.)
- "We'll Defend Ourselves, You'll See Our Faces, Not Backs" – Ukrainian President's Message To Russia. Mojo Story, 2022. 02. 25. <https://www.youtube.com/watch?v=kaGFa9XYrxs> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 15.)
- Wright, George et al.: Russia-Ukraine war: Putin tells Russia his war objectives are unchanged. BBC News, 2023. 12. 14. <https://www.bbc.com/news/world-europe-67711802> (Letöltés időpontja: 2024. 01. 03.)